

PARK-BAHÇE VE PEYZAJ DÜZENLEMELERİNDE DEĞİŞİK ÇİT TIPLERİNİN TESİSİNDE KULLANILABİLECEK ODUNSU BİTKİ TÜRLERİ VE BUNLARIN DİKİM VE BAKIMI

Dr. Yahya AYAŞLIGİL¹⁾

Kısa Özet

Açık mekan düzenlemelerinde oluşturulacak çitler için uygun olabilecek odunsu bitki türleri hakkında bilgi verilmektedir. Ayrıca çitlerin tesis ve bakımında dikkat edilecek hususlar açıklanmaktadır.

1. GİRİŞ

"Bahçe Düzenlemenin Temel İlkeleri" adlı yapıtında, SCHILLER-BUTOW (1973) peyzaj ya da dar anlamıyla bahçe düzenlemeyi açık mekan düzenleme sanatı olarak tanımlamaktadır. Açık mekanın oluşturulmasında cansız yapı elemanlarının yanında, bitki materyali, özellikle de ağaçlar ve çalılar çok önemli rol oynamaktadır (BOOTH 1983, NELSON 1985). Ağaçlar ve boylu çalılar açık mekanda yeşil mimarının temelini oluştururken, orta ve kısa boylu ve de bodur çalılar mekanların birbirinden ayrılmasını, bölümlenmesini sağlamaktadır. Çalılar, açık mekanda perdeleme, kapatma, kuşatma gibi işlevlerini yerine getirirlerken genellikle, bahçede yer kaybını önlemek amacıyla serbest büyüyen ya da makaslanan çitler oluştururlar.

2. Park-Bahçe ve Peyzaj Düzenlemelerinde Başlıca Çit Tipleri ve Uygun Odunsu Türler

Günümüz bahçe düzenlemelerinde makaslanabilen çitlerden çok az yararlanılmaktadır. Bir zamanlar bahçelerde, özellikle de rönesans ve barok bahçelerinde yalnızca çeşitli ve çok kuvvetli bir şekilde makaslanmış çit ve ağaçların oluşturduğu duvarlar hakimdi. Bu tür yeşil duvarların dikimle oluşturulması, bakımı ve korunması büyük zahmetler ve masraflar gerektiriyordu.

Günümüz anlayışına göre ise, çitler yalnızca bahçenin ya da tesisin muhakkak surette gerekli görüldüğü yerlerde yapılmalıdır. Çitler oluşturulurken kullanılan odunsular, serbestçe gelişebilecek ve makaslanmaya gerek kalmayacak şekilde dikilmelidir. Ancak bu durumda kendilerinden beklenen fonksiyonları yerine getirebilir, çiçek ve meyveleriyle bahçeye canlılık kazandırabilirler. Serbest büyüyen odunsuların iyi bir şekilde seçilmesiyle, her yıl çitlerin makaslanmasından dolayı ortaya çıkacak zaman kaybı önlenip, zahmet azaltılabilir.

Bahçede temiz bir şekilde makaslanmış çitler, kullanışlı ve yararlı olabilir. Çit için uygun çalı türleri, her makaslama sonucu daha sık ve yoğun gelişme gösterirler. Diğer birçok odunsular da makaslama için uygundur, fakat bunlar tamamen kapalı, sakin, hareketsiz, sık yoğun yeşil duvarlar oluşturamazlar. Aşağıdaki listelerde belirtilen türler bu iş için çok daha uygundur. Listelerin hazırlanmasında büyük ölçüde HANSEN u, STAHL (1976)'dan yararlanılmıştır. Oluşturulacak çitlerde kullanılan odunsu türlerin ekolojik yönden de uyum içinde olabilmesi için, herbir odunsu türün doğal yayılış alanı sembollerle verilmiştir (Daha fazla bilgi için bkz. AYAŞLIGİL 1989).

Çit için seçilecek olan odunsu türlerin, daima ileride geliştikleri zaman alacağı boyutlar gözönünde bulundurulmalıdır. Sık sık görüldüğü gibi, dikilmiş olan çitler birkaç yıl sonra bahçe için gerektiğinden daha fazla büyümekte ve bahçeyi daraltmaktadır. Çitleri oluştururken dikkat edilecek bir başka konu, çit bitkilerinin köklerinin de yayıldığıdır. Bu yayılış alanı üzerinde bulunduğu çiti daima aşar ve böylece topraktaki değerli besin maddelerini ve nemi çeker. Bundan dolayı çit kenarında yapılacak bitkilendirmelerde daima belirli bir mesafenin bulunması gereklidir.

3. Bordür ve Makaslanmış Çitler İçin Uygun Olan Odunsu Türler

3.1. Alçak Bordürler İçin Uygun Olan Odunsu Türler

3.1.1. Alçak Bordür Bitkilendirmeleri İçin Uygun Olan Yarı Çalılar

Alçak bordür bitkilendirmeleri için uygun olan yarı çalılar özellikle çokyıllıklarla yapılan bitkilendirmeler için uygundur. Burada liste halinde verilmiş olan türler, yılda bir kez mümkünse çiçeklenmeden sonra makaslanmalıdır. Bunlar odunsu karaktere sahip olmalarına rağmen, pazara genellikle çokyıllıklar olarak sunulur.

St-3 *Iberis sempervirens* Güneşli-yarı güneşli, istekleri az.

Lt/St-3 *Lavandula angustifolia* Güneşli, sıcak, geçirgen toprakları sever.

St-3 *Teucrium chamaedrys* Güneşli, kırmızı çiçekli, istekleri az.

3.1.2. 20-30 cm Yüksekliğindeki Bordürler İçin Uygun Olan Odunsu Türler

Makaslanma gerektirmeyen özellikle yol kenarları, çim alanlarında, gül tarhlarında ve diğer bitkilendirmelerde kullanılırlar.

Sfk-5 *Berberis buxifolia* 'Nana', Yarı güneşli, herdem yeşil. Kışın ılıman bölgeler için.

Sfk-4 *Berberis thunbergii* 'Atropurpurea Nana' Güneşli, kırmızı yapraklı, dikenli.

St-3 *Buxus sempervirens* 'Suffruticosa', Güneşli, yarı güneşli, istekleri az, kuru topraklar için uygun değil, herdem yeşil.

1) İ.Ü. Orman Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Öğretim Görevlisi

- Lf/Sf-4 **Euonymus fortunei** 'Gracilis' Yarı güneşli, herdem yeşil beyaz alacalı yapraklar.
 Sg-4 **Lonicera nitida** Yarı güneşli-gölgeli, herdem yeşil, makaslanmaya dayanıklı, korunaklı yerler için.
 Sf-4 **Rosa multiflora** Pembe ve kırmızı çiçek açan kısa boylu gül, sık dallı, çok sayıda meyvesiyle dikkati çeker.

3.2. Makaslanmış Çitler İçin Uygun Olan Odunsu Bitki Türleri

3.2.1. 30-60 cm Boyunda Makaslanmış Çitler İçin Uygun Odunsu Türler

- St-3 **Buxus sempervirens** Güneşli-yarı güneşli, herdem yeşil, bu yükseklikte pek dar kesilmemelidir.
 Sfw-4 **Chaenomeles japonica** Güneşli, makaslanmış hali çok iyi, güzel kiremit kırmızısı çiçekler, sarı meyveler, serbest büyümesi halinde daha güzel.
 S-3 **Ligustrum vulgare** 'Lodense' Güneşli, yarı güneşli, sürekli alçak boylu çitler için, küçük yapraklı ve sık dallı.
Ligustrum vulgare 'Atrovirens-Compact' Kısa boylu, 1.50 m kadar boylanabilen, kompakt büyüyen, kış ortasına kadar yaprağını dökmeyen çalı.
 Sg-4 **Lonicera nitida** 'Elegant' Güneşli-Yarı güneşli, herdem yeşil, korunaklı yerler için, makasa dayanıklıdır.
 Nf-1 **Mahonia aquifolium** Yarı güneşli-gölgeli, isteği az, özellikle gölgede herdem yeşil.
 S-3 **Salix purpurea** 'Nana' Güneşli, sık dallı, ince yapraklı çitler, odunsu koyu renkli, sürekli olarak belirli zaman aralıklarıyla.

3.2.2. 60-100 cm Boyundaki Makaslanmış Çitler İçin Uygun Olan Odunsu Türler

- Stw-4 **Berberis thunbergii** Güneşli, çok sık yoğun ve dikenli çok güvenli.
 St-3 **Buxus sempervirens** Güneşli-yarı güneşli, herdem yeşil, makaslanması çok iyi fakat çok dar olmamalıdır.
 Sf-3 **Carpinus betulus** Güneşli, yarı güneşli; sık ve oldukça fazla makaslanmalı. Kış aylarında da yaprak uzun süre ağaç üzerinde kalır.
 Sfw-4 **Chaenomeles speciosa** Güneşli, her türlü makaslanmaya dayanıklıdır. Sonbaharda da yapraklarını uzun süre tutar.
 S-3 **Cornus mas** Güneşli-yarı güneşli, sarı çiçekleriyle sık dallı çitler oluşturur; çok değerlidir, ama yavaş büyür.
 S-3 **Cornus sanguinea** Güneşli-yarı güneşli, yukarıdaki tür gibi olup makaslanma için çok uygundur.
 Sfk-3 **Fagus sylvatica** Güneşli-yarı güneşli, besin maddesi bakımından zengin kuvvetli topraklar ister. Kırmızı, kahverengi yapraklar bütün kış boyunca ağacın üzerinde kalırlar.
 Bg-3 **Larix decidua** Güneşli, gençliğinden itibaren gelecekte oluşacak gövdenin fazla olan kısmı kesilmelidir. Bu işlem Ekim ya da Mayıs ayında yapılmalıdır.
 Sfw-4 **Ligustrum vulgare** Güneşli-yarı gölgeli, istekleri az, boyu 2 m'yi geçmez, daha fazla boylanırsa alt kısmı çıplaklaşır. Çok yayılan kök sistemine sahiptir.
 Sfw-4 **Ligustrum ovalifolium**, Güneşli, yarı gölgeli, kışın yeşil, arasına donlardan zarar görür.

- St-3 **Prunus mahaleb** Güneşli, yarı gölgeli, çok iyi bakılması halinde sık dallı çitler oluşturur.
 St/Lt-3 **Pyracantha coccinea**, Güneşli-yarı güneşli; kışın ve herdem yeşil, geliştikten sonra kuvvetli bir şekilde makaslanmalı, kısaltılmalıdır. Dikim esnasında bir yerden alınıp, bir yere dikilmesi halinde dikkat edilmesi gerekir. Kök ıslaklığı muhafaza edilmelidir. Serbest büyümesi halinde daha güzeldir.
 S-3 **Rosa rubiginosa** Güneşli; makaslanması halinde bol çiçek verir.
 Sfk/Bg-3 **Ribes alpinum** Güneşli-yarı güneşli; istekleri az, çok erken sürgün verir, tomurcuklanır.
Syringa x chinensis Güneşli-yarı gölgeli; çit leylağı, eğer çiçeklendikten sonra hemen budanırsa çiçek bakımından zengin ve dekoratif olur.
 Sf-3 **Taxus baccata** Güneşli-gölgeli; besin maddesi bakımından kuvvetli topraklarda yetişen çit için elverişli değerli ibrelili odunsulardandır.
 Sfk/B-2 **Thuja occidentalis** Güneşli, toprak isteği az; kış aylarında kahverengi, gölgelenme halinde çıplaklaşır.
 Nf-1 **Thuja occidentalis** 'Columna' Güneşli; kış aylarında yeşil renkli.
Thuja plicata 'Atrovirens' Güneşli, isteği az, kış aylarında da canlı yeşil.

3.2.3. 2-4 m Boyunda Makaslanmış Çitler İçin Uygun Odunsu Türler

- S-3 **Acer campestre**, Küçük 5 loblu yaprak, kahverenkli, gövde kabuğu mantarimsi ve meyveleri katatlı.
 Sf-3 **Carpinus betulus** Yumurta biçiminde, keskin testere dişli yapraklar, yaşlandığında ur şeklinde oluşumlar bulunan gri renkli kabuk.
 Sfk-3 **Fagus sylvatica** Geniş tepeli, kahverenkli sonbahar yaprağı uzun süre ağacın üzerinde kalır. Besin maddesi bakımından zengin mineral topraklarda yetişir. Yaşlanmış ağaçlar tek başına bırakılmamalı ve gövdeye güneş gelmemelidir. Toprak yığılmalarına dayanmaz.
 Bg-3 **Larix decidua** Oldukça büyük bir ağaç halini alır, bundan dolayı bu hızlı büyüyen ve ilkbaharda sürgün verdiği zaman güzel görünen ve bahçeler içinde çok uygun olan bu ağaç büyük bir dikkatle dikilmelidir. Melezler diğer iğneliler gibi dominant değildirler. Yaşlandıklarında da çokyılıklarla yapılmış olan bitkilendirmelere olanak verirler. Yeterli yer bulunmadığında, çıplaklaşırlar.
 Bg-4 **Larix kaempferii** (=L. leptolepis) Hava rutubetinin yüksek olduğu yerlerde bu melez türü kendini diğer melez türünden daha iyi hisseder. Zira bu tür yaz kuraklığına ve sıcaklığına daha dayanıklıdır. Her iki tür de taze, besin maddesince zengin toprakları sever. Japon melezi öyle dar bir gelişme göstermez. Bu türde sarkık dallarda görülmez. Bundan dolayı yaşlandığında acayip bir görüntü kazanır.
 S-3 **Tilia cordata** Yaprak küçük, yaprak damarlarının birleştiği yerde kahverengi tüyler vardır. Çiçek kurulu 4 den fazla çiçekten oluşur. Besin maddesince zengin, kuru ve nemli topraklarda hassas değildir.
 Sfk/B-2 **Thuja occidentalis** Çit bitkisi olarak çok yaygın olan mazi makaslanmaya uygundur. Makaslanmaksızın taze-nemli besin maddesi bakımından zengin topraklarda, diğer birçok formlarından farklı olarak, daha büyük olabilirler.
 B-3 **Picea abies** Güneşli yerler için, ama yalnızca hava neminin yüksek olduğu yerlerde, iyi bir gelişim gösterir; sürekli olarak makaslanmalıdır, yoksa çıplaklaşır, çirkinleşir ve fonksiyonunu yerine getiremez. Çit odunsuları olarak yalnızca sınırlı bir şekilde tavsiye edilir.

4. Makaslanmayan Serbest Büyüyen Çitler

4.1. Serbest Büyüyen Çiçekli Çitler İçin Uygun Odunsu Türler

Tek formu, makaslanmış çit bitkilerini nerede görmek istemiyorsak, örneğin kısa mesafeli ev girişlerinde, garaj girişleri boyunca, bahçe kısımlarının ayrılmasında ve kısmen de terasların ve oturma yerlerinin sınırlanmasında ve ahşap çit ve benzerlerinde, çiçekli odunsular tek taraflı makaslanmamış çitler olarak dikilebilirler. Bunlar serbest bir gelişme göstermeleri ve bol çiçekli olmaları halinde, kendilerinden beklenen işlevleri yerine getirirler. Aşağıda bazı türler için sırasıyla boy ve çiçeklenme zamanı ve özellikleri hakkında bilgiler verilmektedir.

Sfw-4 **Chaenomeles japonica** 1m, 4-5;

Sf-4 **Deutzia gracilis** -1m, 5-6; Mayıs ayında beyaz çiçek kurulları. Tek başına olması halinde de çok güzel. Mümkün olduğu kadar koyu bir formun önüne dikilmelidir.

W-3 **Perovskia abrotanoides** -1m, 8-9; 1m boyunda gevşek dallı yarı çalıdır. Tüysü, gri yeşil yaprakları ve uzun yalancı başak şeklindeki mor renkli çiçekleri tür için karakteristiktir. Güz aylarında çiçek açar ve güneşli kuru yerleri tercih eder. Her yıl budanması gerekir. Yatık olan **Perovskia atriplicifolia** ile karıştırılmamalıdır.

Philadelphus x lemoinei -0,50 m, 5-6; ince dallı, küçük çiçekli çitler içinde uygundur.

A-1/2/3/4 **Potentilla fruticosa** ve kültüvarları 1.0 m, 5-6; Zaman zaman 1m'den daha boylu ve geniştir. Mayıs'tan güze kadar çilek çiçeğine benzer, sarı renkli çiçekleri vardır.

S-4 **Rosa rugosa** 'Dagmarastруп' 0,80 m, 7-9; Pembe çiçekli, koyu yeşil, sık yapraklı, meyveler çok sık kurullar halindedir.

Spiraea x arguta 1,80 m, 5; İnce sürgünlü, sarkık dallı ve küçük beyaz çiçekli olup Mayıs ayında çiçek açar. Serbest büyüyen çitler için de uygundur.

Spiraea humalda-Hibridleri 'Anthony Waterer' 0,80 m; 7-9; Temmuz-Ağustos ayında dik sürgünler üzerinde açan koyu pembe, yassı çiçek kurullarına sahiptir. Bordürler ve yarı gölgeli yerler için çok uygundur. Toprak seviyesine kadar yapılacak budamayı da elverişlidir.

Geniş Alanlarda

Sfw-4 **Chaenomeles speciosa** 1-2 m., 4-5

St/Lt/3 **Pyracantha coccinea** 3 m., 5-6

Spiraea x vanhouttei 2 m., 5, 6;

St/3 **Syringa x chinensis** 2-3 m, 5; Mor-pembe, basit, çiçekler dik büyüyen sürgünlerin üzerinde olmayıp, aşağı doğru sarkan dallar üzerindedir. Makaslanma ve budamaya elverişlidir. Renk bakımından **S. x chinensis** 'Saugeana' daha koyu ve güçlüdür.

Syringa vulgaris 3 m, 5; Adı leylak, aşlanmamış formu, güzel mor renkli çiçekleriyle bahçe bitkilendirmelerinde de özellikle **Forsythia** ile birlikte çok etkili olabilir. Sıcak, kireçli ve kumlu topraklarda iyi yetişir.

4.2. Serbest Büyüyen Çitler İçin Uygun Olan Dekoratif Meyveli Odunsu Türler

Çiçekli çitlere uygun olarak renkli meyvelere sahip odunsuların oluşturduğu gevşek çitler renkli meyveleriyle birçok kuşa besin kaynağı oluşturabilir. Yazdan kışa kadar da oldukça çekici olabilir. Bir araya getirilmiş olan türler uygun bir şekilde karıştırıldığında bunlar çoğunlukla tek bir türden oluşmuş monoton bitkilendirmeler yerine daha çekici olabilirler.

(Aşağıdaki listede boyu, meyve rengi ve meyve zamanı verilmiştir).

Sfw-4 **Berberis thunbergii** 1,50 m.; mercan kırmızısı, 9-12.

Sfw-4 **Berberis thunbergii** 'Atropurpurea' 1,50 m.; Kan-kırmızı, 9-12.

S-4 **Cotoneaster divaricatus** 1,50 m.; Mercan kırmızısı, 9-10.

S-4 **Cotoneaster bullatus** -3,0 m.; Canlı-kırmızı, 9-10.

S-4 **Cotoneaster multiflorus** 'Calocarpus' 3,0 m.; Erguvan kırmızısı, 8-9.

Sfw-4 **Cotoneaster sternianus** -1,50 m.; Parlak-kırmızı, 10-12.

St/Lt-3 **Pyracantha coccinea** 3,0 m.; Portakal-Erguvan kırmızısı, 9-11.

S-2 **Rosa carolina** (= **R. humilis**) 1,5 m.; Kırmızı, 10-12.

S-4 **Rosa rugosa** 'Dagmar Hastrup' 0,80 m.; Portakal kırmızısı, 9-11.

Nf-1 **Symphoricarpos albus** (= **S. racemosus**) 1,80 m.; Beyaz, 9-12.

S-2 **Symphoricarpos orbiculatus** 1,80 m.; Mor-kırmızı, 9-12.

S-2 **Symphoricarpos x chenaultii** 1,50 m.; Kırmızı, 9-12.

5.0. Açık Peyzajdaki Çitleri Oluşturan Odunsu Türler

Aşağıda anılan odunsu türler buldukları yere bağlı olarak, hem makaslanmış, hem de makaslanmamış olarak tutulabilirler. Bunlar çalılar olup, açık peyzajda, tarım alanlarında taş yığınları ve kuru taş duvarlardan oluşan sınırlar ve tarla kenarlarında bulunurlar. Makaslanmamaları halinde çok fazla yer kaplarlar. Bu türlerle yamaçlar da çok iyi bir şekilde bitkilendirilebilir. Buralarda çeşitli türler zamanla oldukça çeşitli şekillerde gelişerek, kendine özgü, güzel bir etki yaratırlar. Bu tür çitleri oluşturan başlıca odunsular şunlardır:

Acer campestre

Carpinus betulus

Cornus sanguinea

Corylus avellana

Crataegus monogyna

Euonymus europaeus

Ligustrum vulgare

Lonicera xylosteum

Prunus spinosa

Rosa canina

Salix caprea

Viburnum lantana

6. Çit Bitkilerinin Dikimi ve Bakımı

6.1. Çit Bitkilerinin Dikimi

Serbest büyüyen çalıların dikiminde olduğu gibi, çitlerin tesisinde toprağın iyi bir şekilde hazırlanmasına ve iyileştirilmesine büyük önem verilmelidir. En küçük mekanda ve dar mesafede çit odunsularının besin maddelerinin tedariki gereklidir. Bundan dolayı, önce çit oluşturulacak yerde bir kanal açılır ve bu kanal besin maddesi bakımından zengin, gevşek humuslu toprakla doldurulur. Örneğin iyice bekletilmiş kompost toprağı alınır ve buna turba-mulu da katılabilir. Bitkinin türüne ve büyüklüğüne bağlı olarak bu kanalların genişlikleri ve derinlikleri farklı olabilir. Fakat bunu tespit ederken, bitkilerin iyi gelişmesi için yeterince geniş ve gevşek bir kök boşluğunun bulunması gerektiği gözönünde bulundurulmalıdır. Çitlerde, 1 m. yüksekliğe kadar dikim çukurunun genişliği 30-50 cm, orta yükseklikte 50-60 cm ve 2 m'den daha yüksek çitler için 60-80 cm yeterli olacaktır. Çukur derinliği toprağa göre değişmektedir. Odunsunun türüne ve büyüklüğüne göre 30-40-50 cm yeterli olabilir.

Fidanlar kökler budandıktan sonra dikilir. Düz bir sıra elde etmek için, ip çekilir ve bu ip boyunca tek tek bitkiler dikilir. Eğer dikilecek fidanlar büyükse ve topraklı bitkiler söz konusu

ise, çukur yarısına kadar, toprakla doldurulur ve bitkiler buraya dağıtılır, dikilir ve çukurlar kapatılır. Burada dikkat edilecek konu, dikimler ne çok derin, ne de çok sığ olmalıdır. Her 1 m'ye 5-7 bordür bitkisi, her 2 m'ye 6-7 çit bitkisi dikilir. Bahçede genellikle tek sıralı çitler oluşturulur. İki ya da üç sıradan oluşan çitler özellikle kamuya açık tesislerde sözkonusu olabilir. Zira bunlar mimari bir görünüme sahip olmalıdır. Bu tür oldukça pahalı masraflı olan çitler ev bahçelerinde bulunmayabilir. Çitler oluştururken daima şu nokta gözönünde bulundurulmalıdır. Çit dikildikten sonra kapalı bir perde etkisi yapması gerekir.

Dikim yapıldıktan sonra kullanılan odunsuların kökleri sıkıştırılır ve eğri duran fidanlar dik hale getirilir. Daha sonra bitkilendirilmiş alanın toprağı iki yana öyle çekilmelidir ki, çit sonunda bir sulama çukurunun içinde kalsın. Bunun üzerine toprağı geçecek şekilde su dökülür ve su süzöldükten sonra, sulama çukurunun yarısına kadar tekrar doldurulur. Köklü olarak dikilmemeleri halinde, bitkinin 2/3'ünü alacak şekilde, kuvvetli bir budamaya gerek duyulur. Her çitin ancak çok uzun yıllar sonra geliştiği düşünülmelidir. Büyük, çok yıllık topraklı fidanların kullanılması halinde bu normal gelişim büyük ölçüde kısılacaktır.

6.2. Çitlerin Bakımı

Çitlerin budanması, dikimden sonraki yıllarda çok güçlü olarak yapılmalıdır. Budama öncelikle boy büyümesi ve yan dallanmaya dönük olmalıdır. Çitlerin topraktan itibaren sıkı, kapalı olması için, budama yoluyla büyümesi engellenmeli ve geciktirilmelidir. Ancak bu şekilde tek tip, sık, her tarafta aynı özelliği gösteren kesif bir canlı çit elde edilebilir. Bu tip çitler yıllar sonra aşağıdan itibaren çıplaklaşmazlar ve yaşlandıkça boylanırlar. Her makaslama da boyu biraz artar. Yeknesak ve temiz bir kenar elde edilmek istenirse, bir ip çekilir ve böylece güzel olmayan boşluklar ve çukurluklar önlenir. Bunlar çit içinde yavaş yavaş tekrar kapanırlar. Eğer çit duvarlar alt kısmında geniş ve üst kısma doğru daralırsa ve bu şekilde makaslanırsa bu boylu ve yarı boylu çitlerin çalılarının doğal gelişimine çok uygun düşer. Böylece alttaki dallanmanın gelişimi teşvik edilir ve aşağıda çıplaklaşma, yukarıda ise çitin çözülmesi, parça parça olması önlenir. Keskin kenarlar, güzel olmayan bir etkiye sahiptir. Bundan dolayı makaslandıktan sonra tekrar hafif olarak makaslanır, kesilir.

Şekil 1 A, B, C, D'de *Carpinus betulus* (Gürgen)'den makaslanmış çitin yapısı, oluşan bir çit örneğinde şematik olarak gösterilmektedir (HANSEN u. STAHL 1976). Solda çit makaslanmadan kısa bir süre önce yazın yapraklı haliyle görülmektedir. Sağda ise kış budaması arasındaki az miktardaki büyüme gözönüne alınmamıştır. Çizgiler herbir makaslanma yüzeyini göstermektedir. Boy büyümesi genel olarak, yana doğru büyümeye oranla daha fazla teşvik edilmektedir ve yanlara doğru olan büyüme artan yaşla orantılı olarak hemen hemen aynı kalmaktadır. Yukarıya doğru daralan makaslama formu doğal yetişme formuna da uygundur ve böylece de alt dal parçalarının yaşlı çitlerde çıplaklaşması önlenmiş olur.

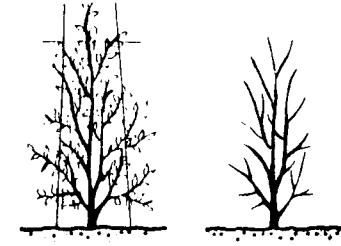
Şekil A. Dikimden Sonra Birinci Yılda:

Çok uzun olan tepe ve yan sürgünleri kısaltılır. Yaprak tomurcukları takip eden ilkbaharda sürmesi için tahrik edilir.

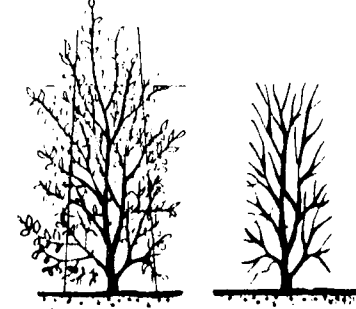
Şekil B. İkinci Yılda:

Uzun tepe sürgünlerinin kısaltılmasıyla yan sürgünlerin oluşması tahrik edilir ve dallanmanın sıklığı, yandan yapılan budamalarla artırılır.

ŞEKİL 1a

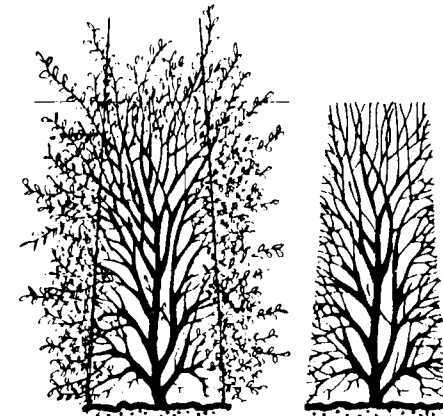
ŞEKİL 1b

ŞEKİL 1c

ŞEKİL 1d

Şekil C. Üçüncü Yılda:

Boy büyümesi, Yan dalların gelişmesi için kısıtlanmalı (durdurulmalıdır). Sonra çit duvar belirgin hale gelip ortaya çıkacaktır. Boy büyümesi için 4. yılda daha fazla imkan tanınır.

Şekil D. Beşinci ve Bunu Takip Eden Yıllarda:

Yanlara doğru olan büyüme durdurulur ve çit duvarları yeknesak olarak kesilir. Boy büyümesi arzulanan yüksekliğe kadar sürer.

Çitler amaca uygun olarak Ağustos sonunda sürgünlerin gelişimi durduktan sonra makaslanır. Çok iyi bakılmış olan çitler yılda en azından iki kez makaslanmalıdır ve birincisi Haziran'da, eğer ilk sürgün tamamlanırsa, ikincisi de Ağustos'ta olmalıdır. Çok hızlı büyüyen odunsular, örneğin (*Ligustrum*) vb. lerinde, bunların dışında kış aylarında da makaslama gerekli olabilir. Bunun için oldukça keskin bir budama makasına gerek vardır. Çok uzun süre kullanıldığında, tekrar bilenmelidir. Yoksa budama can sıkıcı, zevksiz uğraş haline dönüşür. Kuşların bulunduğu çitlerde doğal olarak yaz aylarında budama yapılmamalıdır.

Arasına, bazen bir çit kendisi için düşünülen yerden daha fazlasını kaplayacak şekilde büyüebilir. Ya da eski, çıplaklaşmış, güçsüz savunmasız çitin yeni bir şekil alması gerekebilir. Bu kuvvetli bir budama ile, odunun uzaklaştırılması, yarısına ya da 1/3'üne kadarlık kısmın uzaklaştırılması ile mümkündür. Bu tür çalışmalar kış aylarında yapılmalı ve budama testeresi kullanılmalıdır.

Çok sık olarak dikilmiş olan çit bitkilerinin besin maddesi istekleri, kompost toprağı, çürümüş ahır gübresi ve turba gübreleri ve de yer yer sıvı mineral gübrelerle karşılanabilir. Burada en kolay hangi gübre sağlanıyorsa, o gübre kullanılabilir. Temmuz'dan itibaren gübreleme işlemleri durdurulmalıdır ki, Sürgünler büyümelerini sona erdirebilsin ve daha sonra da yeterli miktarda olgunlaşabilsinler. Çit çevresinde toprak otlardan tamamen temizlenmiş olmalıdır. Çok yıllık otlara yetiştirme verilmemelidir. Çünkü bunlar odunsuların gelişimini büyük ölçüde engeller. Bir çok herdem yeşil odunsu, özellikle porsuk, şimsir, mazı ve diğerleri çok fazla kar yağan yerlerde karın baskısı sonucu çözülüp, parça parça olurlar. Bundan dolayı, çok kar yağması halinde çit üzerindeki kar temizlenmelidir.

KAYNAKLAR

- AYAŞLIGİL, Y., 1989. *Park-Bahçe Odunsu Bükülerinin Ekolojisi ve Doğal Yayılışları*. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, Seri B, Cilt 39, Sayı 1, s. 89-100.
- BOOTH, N.K., 1983. *Basic Elements of Landscape Architectural Design*. Elsevier Publishing Co., New York-Amsterdam-Oxford.
- HANSEN, R. u. STAHL, F., 1976. *Baetume und Straeucher im Garten*. Eugen Ulmer Verlag, Stuttgart.
- NELSON, W.R., 1985. *Planting Design: A Manual of Theory and Practice*. Stipes Publishing Co., Champaign, Illinois.
- SCHILLER-BUTOW, H., 1973. *Grundlagen der Gartengestaltung*. Patzer Verlag, Hannover-Berlin.